Вкушая, вкусих мало меда и се аз умираю.
1-а Книга Царств.

1
В недавні роки у краю,
Де в гомінливу течію
Злилась-з Арагвою Кура,
її обнявши, як сестра,
Був монастир. Із-за гори
Ще видко й нашої пори
Подорожанина очам
І вежі, і стовпи від брам,
Склепіння церкви; та під ним
Не куриться кадильниць дим,
Не чути співу в пізній час
Ченців, що моляться за нас.
Лише один напівживий
Руїн самотніх вартовий —
Забутий смертю й людьми дід —
Змітає пил з могильних плит,
Де напис звідомляє світ,
Що в певнім році певний цар,
Корони скинувши тягар,
Що завдавав самих турбот,
Вручав Росії свій народ.
І Божа благодать зійшла
На Грузію! — вона цвіла
Відтоді в зелені садів,

Не боячися ворогів
За гранню приязних штиків.

2

Російський генерал колись
Переїжджав із гір в Тифліс.
Маленького він бранця віз.
Той захворів. Не міг знести
Шляхів гористих тяготи.
Він був, здавалось, літ шести;
Як сарна дикий, боязкий,
Як очерет слабкий, гнучкий,
Але йому недуга зла
Могутність духу надала
Його батьків. Він мовчки звик
Страждати — навіть тихий крик
З дитячих уст не вилітав,
Він знаком їжу відхиляв
І тихо, гордо умирав.
В одному із монастирів
З жалю чернець його пригрів,
І бранець залишився там,
Врятований ченця дбанням.
Та він цурався дитячих втіх,
Тікав спочатку від усіх,
Самотній, мовчазний блукав
І, дивлячись на схід, зітхав
В печалі серця неясній
За домом в рідній стороні.
Та до полону в чужині
І мови звик кінець кінцем;
Охрещений святим отцем,
Не знаючи, що значить світ,
Уже хотів юнацьких літ
Ченця обітницю ректи,
Як він, під кровом темноти
У ніч осінню щез. Густий
Кругом стояв на горах бір,

Три дні дарма його між гір
Шукали, а, проте, знайшли
В степу зомлілим, підняли
І в монастир перенесли;
До невпізнання зблід він, схуд,
Ослаб, немов хворобу, труд
Важкий чи голод він зазнав.
На запитання він мовчав,
Огонь життя у нім згасав;
І став близьким його кінець.
Тоді приніс йому чернець
Свої вмовляння і мольби;
їх гордо вислухав слабий,
Підвівся, рештки сил зібрав
І довгу мову розпочав:
З
"Що сповідь слухати мою
Прийшов, — подяку віддаю.
Все ж стане легше, як скажу
Комусь, що в серці я ношу.
Та людям не робив я зла,
І через це мої діла
Не буде вам користі знать,
Чи ж можна душу розказать?
Жив мало, ще й в полоні я.
Віддав би два таких життя
Я за один тривожний день,
Коли б спроможний був лишень.
Я знав одної думи власть —
Одну — та полум'яну страсть,
Що, як черв'як, в мені жила,
Спалила душу всю дотла;
Я, гнаний нею, поривав
Від темних келій та відправ
В чудовий світ, де зброї дзвін,

Де скелі досягли хмарин,
Де люди вільні, як орли.

Цю страсть серед нічної мли
Живив я тугою й слізьми,
І перед небом і людьми
її уголос визнаю,
Мене ж простити не молю.
4
"Старик! Я вже не раз чував,
Що ти мене урятував —
Навіщо?.. Раб сумних думок,
Грозою зірваний листок,
Я виріс, як в неволі птах,
Дитя душею і монах
Судьбою. Я сказать не міг
Нікому двоє слів святих,
Слів "батько" й "матір". Ти, старик,
Хотів, щоб я отут навік
Від любих цих імен одвик,
Даремно: звук їх дорогий
Родився зі мною. Навкруги
В людей я бачив друзів, дім,
Вітчизну, а на життьовім
Шляху моїм я не зустрів
Не тільки милих душ — гробів.
Я марних сліз не проливав,
Присягу в серці проказав:
Колись хоч на єдину мить
Гарячі груди притулить
До інших, як мої, палких,
Хоч незнайомих, та близьких.
На жаль, судилось мріям тим
Зів'яти в розквіті своїм,
Мені ж, як жив, на чужині

Сконати тут в самотині.
5
"Мене могила не страшить.
Говорять, там страждання спить

В холодній, вічній тишині,
Та жаль згубить життя мені.
Я молодий... Чи буйних мрій
Не знав ти в юності своїй?
Не знав, чи з пам'яті пустив,
Що й ти ненавидів, любив,
Що мліло серце, як здаля
Ти бачив сонце і поля
Із вежі, де, немов струмок,
Свіжить обличчя холодок,
І де порою голубок,
Дитя чужини, на шляху
В шпарині муру від страху
В грозу ховається лиху.
Хай пишний світ тобі обрид;
Тебе позначив років слід,
Ти кволий, від бажань одвик.
Байдуже це! Ти жив, старик!
Ти жив, ти маєш що згадать —
І я ж бо міг життя спізнать!
6
"Ти хочеш знать, що бачив я
На волі? — золоті поля,
Горби, які вдягли вінок
Дерев, що, як брати, танок
Шумливо ведучи кружний,
Веселий гомін ширять свій.
Громаддя скель, полеглі в тінь,
Я бачив. Водяна бистрінь
Безжально роз'єднала їх.

Збагнув я зміст їх дум сумних,
Відчути дано це мені.
Вони обійми кам'яні
Простерли, й протягом сторіч
Стремлять одна одній навстріч;
Та дні минуть, минуть літа,
І скель не здійсниться мета.

Хребтів гірських я бачив стрій.
Вони химерніші від мрій
Були на світовій зорі:
Курились, ніби вівтарі,
Шпилі їх в небі голубім,
І хмароньки, легкі, як дим,
Таємний кинувши нічліг,
На схід свій направляли біг,
Неначе караван ясний
Птахів залітних з чужини.
І бачив я крізь тумани
В снігах, що сяли, як алмаз,
Могутній і старий Кавказ;
І легко так було в цей час
Моєму серцю, а чого —
Не знаю я і сам цього.
Таємний голос шепотів,
Що я також колись там жив,
І стали в пам'яті мені
Яснішими минулі дні.
7
"І пригадав я батьків дім,
Міжгір'я наше і над ним
Аул, що ліг спочити в тінь;
Я чув — вечірня далечінь
Гула від тупоту отар,
Що повертались до кошар,

Чув гавкання знайомих псів.
Смаглявих я згадав дідів,
Що в ясні літні вечори,
Як місяць дивиться згори,
З поважним виглядом не раз
Сиділи біля саклі в нас.
Кинджали довгі я згадав,
їх піхви в золоті оправ...
Це все, неясний сон немов,
Пройшло передо мною знов.

А батько! Начебто живий,
В своїй одежі бойовій
Мені з'являвся часто він,
Я згадував кольчуги дзвін,
Рушниці блиск серед узгір,
І непохитний гордий зір,
І молодих сестер моїх:
Проміння їх очей ясних,
Солодкі звуки їхніх слів
Та ніжний колисковий спів...
В міжгір'ї там потік струмів,
Був неглибокий, та шумів;
Туди, на золотий пісок,
Я йшов опівдні; ластівок
Я стежив літ над бистрицем,
Коли вони перед дощем
Торкались хвиль крилом своїм.
І я згадав наш мирний дім
І перед огнищем ясним
Вечірніх лагідних годин
Оповідань спокійний плин
Про те, як люди давніх літ
Жили, як був пишніший світ.

"Ти хочеш знати, як мені
Було на полі ті три дні?
Я — жив. Без них моє життя
Було сумнішим, як твоя
Безсила старість. Я хотів
Давно — дістатись до полів,
Які манили віддаля,
Дізнать, чи красна ця земля,
Дізнать, для волі чи тюрми
На світ народжуємось ми.
І в час нічний, в жахливий час,
Коли гроза лякала вас,
І, стовпившись при вівтарі,

Ви ниць лежали на землі,
Я втік тоді. О, я, мов брат,
Обняти бурю був би рад,
Очима з хмарами летів,
Рукою блискавку ловив.
Скажи — що серед цих-от стін
Я міг би мати назамін
Братання з вітром грозовим,
Що в серці розцвіло моїм?
9
"Я мчався довго — і вгорі
Не бачив жодної зорі,
Яка б тяжку світила путь.
Та весело було вдихнуть
До змучених грудей моїх
Той холодок лісів нічних.
І тільки! Я бігцем пустивсь;
Коли, нарешті, натомивсь,
Я ліг серед високих трав;
Ніхто мене не доганяв.
Гроза утишилась. Аж ось

Блідаве світло простяглось
В передсвітанковій імлі
На грані неба і землі.
І візерунком віддалі
Очам здавались гір шпилі;
Недвижний, мовчки я лежав.
Шакал десь плакав і кричав
В ущелині, як немовля,
Повзла в камінні — бачив я —
Лускою сяючи, змія.
Та острах в душу не закравсь,
Я сам, як звір, людей цуравсь,
Як змій, я повзав і ховавсь.
10
"Внизу чорніла глибочінь,
В якій котилася бистрінь.

Гроза їй сили додала,
І спінена вода ревла,
Неначе сотні голосів
Сердитих. Хоч була без слів,
Я ту розмову розумів,
Невтомний гомін, вічний спір
З камінням непохитним гір;
Він тихнув, ріс на повний шир,
Чутний виразніш в тишині;
Схід золотився; в вишині
Туманній злинув спів пташок,
Вітрець поворушив листок —
І враз урвався сон квіток,
І, як вони, назустріч дню
Підняв я голову мою...
Я озирнувся; не таю,
Що я злякавсь: я на краю
Безодні грізної лежав,

Де, виючи, бурун кружляв;
Скелясті сходи вниз вели,
Один лиш раз по них пройшли
То був, низвергнутий з небес,
Злий дух, який в проваллі щез.
11
"Круг мене квітнув божий сад.
Рослин весельчастий наряд
Беріг ще слід небесних рос,
І кільця виноградних лоз
Вились; убрала дерева
Краса їх зелені жива;
І грона висіли на них,
Сережок пишних, дорогих
Подоба; іноді летів
До них лякливий рій птахів.
І знов я до землі припав,
І дослухати знов почав
Чудних, чарівних голосів,

Які шептались між кущів,
Немовби річ вели в імлі
Про тайни неба і землі.
Уся природа в хор один
Злилась тих ранішніх годин,
Мовчав у той врочистий час
Лише людини гордий глас.
За тим, що я тоді відчув
І думав що — вже й слід загув,
Та я бажав би все відкрить,
Щоб хоч у мислі знову жить.
Такий був чистий небосхил,
Що й помах ангелових крил
Уважні очі в нім змогли б
Спостерегти; безмежний глиб

Його таким прозорим був.
Очима й серцем я тонув
В обіймах тих блакитних чар.
Аж доки полуденний жар
Всіх мрій моїх не розігнав,
І муку спраги я зазнав.
12
"Тоді в глибінь, де мчав потік,
Тримаючись за чагарник,
По плитах я почав, як міг,
Згори спускатися. З-під ніг
Тим часом брила кам'яна
Зривалась — димна борозна
Вилась за нею, і кругом
Вставала курява стовпом;
А камінь стугонів, стрибав,
І враз бурун його ковтав;
І над проваллям висів я,
Де клекотіла течія,
Та вільна молодість міцна —
Смерть не була мені страшна.
Лише я з тих стрімких висот

Спустився, холод свіжих вод
Моє обличчя обійняв;
І спрагло я до хвиль припав.
Зненацька голос і легку
Почув ходу... В чагарнику
Густім сховався я за мить;
Хвилюючися мимохіть,
Я погляд боязкий підняв
І слухати жадливо став.
І ближче, ближче все звучав
Дівочий голос молодий,
Такий невдавано живий,

Такий свобідний, мов здавен
Лиш звуки дорогих імен
Грузинка вимовлять могла.
Ця пісня простою була,
Та в мисль мою вона лягла;
Мені, як землю тьма вкрива,
Незримий дух її співа.
13
"Піднявши вгору глек, сюди
Ішла грузинка до води
Одною із вузьких стежок.
Як, роблячи невдалий крок,
Вона сковзалась між грудок
Камінних, на її тонких
Устах народжувався сміх.
На ній злиденний і старий
Був одяг; легко йшла з гори
І довгі закрути чадри
Назад відкинула. І тінь
Злотисту літня гарячінь
І на лице й на груди їй
Поклала; ніжний тиховій
Од щік та уст її пашів.
Так глиб очей її чорнів,
Таке кохання він таїв,

Що рій палких моїх думок
Збентежився. Ясний дзюрок
Я згадую лише, як він
Вливавсь до глека, срібний дзвін
Води і шарудіння ніг...
Це все, що в пам'яті зберіг.
Коли ж очутився я знов
І відлила від серця кров,
Вона далеко вже була,

Хоч повільніш, та легко йшла
В аул, стрункіша від топіль —
Цариць її родимих піль.
Неподалеку серед мли,
Здалось, до скелі приросли
Дві братні саклі; линув дим
Над дахом першої пласким,
Струмком в'ючися голубим.
Ще й досі видиться очам,
Як відчинились двері там
І зачинились за дівчам...
Ти не збагнеш мою печаль,
І як збагнув би, стало б жаль
Мені! Хай спомин тих хвилин
Зі мною знайде свій загин.
14
"По ночі, втомою в полон •
Узятий, ліг я в тінь. І сон
Відрадний очі враз мені
Стулив!.. Я бачив знов у сні
Грузинки юної лице.
Родило знов видіння це
Солодку тугу, дивний біль
В грудях у мене мимовіль.
Зітхнуть я довго силкувавсь
І пробудився. Красувавсь
Вже місяць, і за ним крадцем
Рушала хмаронька тихцем,

І, мов за здобиччю, вона
Обійми простягла, жадна.
Був темним світ і мовчазним.
Лише убором сріблянім,
Уставши пасмом сніговим,
Шпилі блищали віддалік,

І в береги плеска потік.
В знайомій саклі вогник сяв —
То тріпотів, то знов згасав
Отак опівночі вгорі
Згасає блиск ясний зорі
Я так жадав... але зійти
Не смів. Єдиної мети —
Будь-що вітчизни досягти —
Я прагнув палко — й переміг
Страждання голоду, як міг;
І от подався напрямки
Я, занімілий, боязкий,
Та заслонив вершини гір
Моїм очам високий бір,
І стежку загубив мій зір.
15
"Даремно я, мов навісний,
З одчаю рвав терник рясний.
Який оплутав дикий плющ.
Стояла товща вічних пущ,
Як дім без вікон і дверей;
Мільйоном вугляних очей
Крізь пагілля кущів, страшна,
Дивилась темрява нічна.
І туманіла голова,
І брався я на дерева,
Та на собі все небо ніс
Той самий ліс, зубчастий ліс.
Тоді на землю я упав;
І у нестямі я ридав,
Землі вологе лоно гриз;

І сльози, скільки ревних сліз
Тоді затьмарило мій зір!..
Та помочі людей, повір,

Я не бажав... Я був як звір
Степів, для всіх чужий навік;
Як зрадив би й хвилевий крик
Мене — клянусь тобі, старий,
Я б вирвав мій язик слабий.
16
"Згадай: сльоза, як був хлопчам,
Була чужа моїм очам;
А тут я не соромивсь сліз.
Хто бачить міг? Лиш темний ліс
Та місяць, що у небі плив.
В його промінні тихо снив —
Покритий мохом і піском,
За муром, що стояв кругом,
Сягаючи у височінь, — лужок.
Майнула чорна тінь,
Дві іскри раптом над лужком
Промчали, й мов через пролом,
Звір вискочив одним стрибком
Із хащі, віть торкнувши ледь,
І, граючися, ліг на мшедь.
То був пустелі вічний гість,
Могутній барс. Криваву кість
Він гриз і весело вищав
Та хижий погляд направляв
На повний місяць. І мотав
Він часом лагідно хвостом;
Лисніла шерсть його сріблом.
В чеканні бою я до рук
Схопив міцний рогатий сук.
І серце спрагою борні
Тут зайнялося... Жаль, мені
Вказала доля іншу путь...
Та нині можу присягнуть,

Що був би я в краю батьків
Не між останніх смільчаків.
17
"Я ждав. І ось у темну ніч
Відчув він ворога, й навстріч
Мені, як стогін, пролунав
Квиління звук... І звір почав
Сердито шурпати пісок,
Став дуба й, щоб зробить стрибок,
Він, шаленіючи, приліг,
І перший навіжений плиг
Мені загибеллю грозив...
Та я його упередив.
Удар був влучний і швидкий;
Немов сокира, сук важкий
Широкий лоб йому розтяв...
Він як людина застогнав
І перекинувся. Та знов,
Хоча лила із рани кров, —
Потік широкий і густий, —
Бій спалахнув — смертельний бій.
18
"Мені на груди він стрибнув,
Та я сука йому ввіткнув
У горло й двічі повернув...
Жахливе розляглось виття,
І звір, рятуючи життя,
Рвонувсь, і ми, як дві змії,
Сплели в одно тіла свої,
Обнявшись, як приятелі,
І впали разом — і в імлі
Тривав двобій наш на землі.
І я в ту хвилю був страшний,
Як звір пустелі, дикий, злий,

Полум'янів я, теж вищав,
Як він, неначе виростав

В родині барсів і вовків,
В зеленім затишку лісів.
Здавалось, що слова людей
Забув я — й вирвався з грудей
Моїх отой жахливий крик,
Немов з дитинства мій язик
До звуку іншого не звик...
Та звір на силі упадав,
Він повільніше дихать став,
І я відчув останній стиск...
В зінках очей недвижних блиск
Зайнявся грізний — і мерщій
їх сон заплющив неживий;
Та в битві з ворогом тяжкій,
Як личить воїну, загин
Лице в лице зустрінув він...
19
"На груди глянь мої, сюди —
Це кігтів барсових сліди:
На них темніє згусла кров,
Вони відкриті, — та покров
їх вогкий освіжить земний
І смерть їх вигоїть як стій,
Я геть забув тоді про них;
Зібравши рештки сил своїх,
Побрів я в хащі лісовій...
Та марний з долею двобій:
Лиш сміх я чув її глумний.
20
"Я вийшов з гущини. І от
Прокинувсь день, і хоровод
Світил напутніх у вогні

Проміння зник. Ліс в тумані
Заговорив. Удалині
Аул диміти став. Луна
Пробігла з вітром, неясна...

Я сів і обернувся в слух;
Та з вітром звук луни ущух.
І кинув погляд я навкруг:
Той край вже бачив я немов.
І тут на мене страх найшов —
Не міг збагнути я, що знов
Тюрма відкриється мені;
Що марно я ці довгі дні
Таємний задум свій плекав,
Терпів, томився і страждав,
І нащо? Щоб за юних літ,
Ледь глянувши на божий світ,
Під гомін голосний лісів,
Пізнати щастя вільних днів,
Сконать на камені гірському
Із мрією про отчий дім,
З гірким докором сподівань,
З ганьбою ваших співчувань!
Іще я в сумнівах блукав,
Це сон жахливий — я гадав,
Коли раптово пролунав
Далекий дзвін у тишині...
Все ясне стало тут мені;
О! зразу я пізнав той дзвін.
З очей дитини часто він
Зганяв видіння снів живих
Про любих рідних та близьких,
Про дикий степ і коней шал,
Які на волі мчать учвал,
Про битви між скелястих брил,

Де сам я всіх стирав на пил...
І слухав я без сліз, без сил:
Ішов той дзвін — мені здалось —
З мойого серця, наче хтось
Мене залізом в груди бив.
І я поволі зрозумів,
Що вже повік не буть мені
У милій рідній стороні.

"Я долю заслужив мою.
Могутній кінь в чужім краю,
Незграбу скинувши з сідла.
Здаля до рідного села
Пряму й коротку знайде путь...
А я? В душі моїй ростуть
Бажання, туга — і дарма:
Це пал безсилий, це сама
Химера хворого ума.
Лишила на мені тюрма
Свою печать — завжди такий
В темниці квіт: я зріс блідий,
Самотній серед плит сирих,
І довго бросток молодих
Не розкривав, проміння ждав
Живлющого. І час настав,
І зглянулась чиясь легка
На той нещасний квіт рука
І перенесла до садка
Його в сім'ю троянд. Округ
Пахтів буття солодкий дух.
І що ж? Ледь зайнялось на світ,
Палкого променя приліт
Обпік тюремний бідний квіт.

"І, як його, пекло мене

Опівдні полум'я ясне.
Дарма потомлену ховав
Я голову свою між трав!
А листя висохле вінком
Терновим над моїм чолом
Звивалось — і в лице мені
Земля пашіла, як в огні.
З блищанням, ніби рій джмелів,
Кружляли іскри; дим струмів
З-над білих скель. Весь світ кругом,

Закляклий, спав глибоким сном
Хоча б озвався хорустіль,
Чи коника бадьора тріль,
Чи белькотанням течія
Струмочка... З шелестом змія
Повзла в сухому бур'яні;
Блищала спина в жовтині, —
Здавалось, написи ясні
Вкривають золотом клинок...
Черкаючи сипкий пісок,
Обачно ковзалася в нім,
То гралась, пестилась, трійним
Нараз звиваючись кільцем,
То, ніби вражена вогнем,
На землю кидалась жарку,
Щоб зникнути в чагарнику...
23
"Так тихо, світло в вишині
Було — крізь пару вдалині
Чорніли дві вершини гір.
Виднівся там наш монастир.
Внизу Арагва і Кура,
Обвившись стрічкою срібла
Округ зелених островів,

В корінні шепітких кущів
Так легко, дружно мчали вдвох...
Я був далеко від обох.
Хотів підвестися було:
В очах все обертом пішло.
Хотів гукнуть: язик сухий
Був нерухомий, мовчазний.
Я умирав. Здалось мені
У передсмертній маячні,
Що я лежу на свіжім дні
Ріки глибокої — була
Навколо таємнича мла.
І спрагу, що в мені завжди

Жила, гасив струмок води —
Струмок морозяний, що біг
З дзюрчанням вглиб грудей моїх...
І лиш заснути я боявсь, —
В такому щасті я купавсь...
А надо мною угорі
Гуляли хвилі в дивній грі,
І сонце крізь кришталь води,
Як місяць, сяло з висоти.
Барвисті рибки табуном
В промінні бавились кругом.
Я згадую одну із них:
Вона була між інших всіх
Така привітна і близька.
Горіла золотом луска
На спині в неї. І вилась
Круг мене рибонька якась,
Дивилась з ніжністю сумна
Очей зелених глибина...
І, захват збуджуючи мій,
Рибинки голос срібляний

Мені щось дивне шепотав,
Співав і знову замовкав.
Він говорив: "Моє дитя,
Не йди з річного дна:
Привітне у воді життя,
Тут свіжість, тишина.
Покличу я сестер моїх.
Ми танцем круговим
Розвієм сум очей твоїх
І душу звеселим.
Засни! М'яка твоя постіль
Прозорий твій покрив.
Минуть віки під гомін хвиль,
Під говір дивних снів.

0 милий мій, не затаю,
Що я тебе люблю,
Люблю, як вільну течію,
Життя й ріку мою..."
1 довго, довго слухав я;
Бриніла тихо течія,
Бриніння хвиль — мені здалось
З словами рибоньки злилось.
Тут я знетямився. Світло дня
В очах погасло. Маячня
Мене покинула слабким...

"От ви й знайшли мене таким...
Що сталось далі, знаєш сам..
Кінчив я; вір моїм словам
Або не вір їм, байдуже.
Одним журюся я лише:
Мій труп холодний і німий
В землі не тлітиме моїй,
І повість іспитів гірких

Ніколи в стінах цих глухих
Не збудить жалю й співчуття
До скорбного мого життя.
25
"Прощай же, отче... руку дай:
Відчув? Моя гаряча вкрай,..
Цей пломінь від юнацьких днів
В моєму серці потай жив.
Поживи більш нема йому,
І він пропік свою тюрму
І пробуває знову з тим,
Хто за законом віковим
Дає страждання й спокій всім...
Та що для мене в тім? В раю,
У понадхмарному краю,

Хай душу прихистять мою...
Дарма! За декілька хвилин
Між скель стрімчастих і бистрин,
Де я в дитинстві пустував,
Я б рай та вічність проміняв...
26
"Коли я стану умирать, —
І, вір, тобі не довго ждать —
Ти накажи, щоб піднесли
Мене до саду, де цвіли
Акацій два кущі рясних...
Трава така густа між них!
Там віє холод запашний,
На лист прозоро-золотий
Проміння падає ясне.
Покласти там звели мене.
В блакитне сяйво дня пірне
Мій-зір тоді в останній раз.
Відтіль видніється й Кавказ.

І, може, з гордих верховин
Мені привіт прощальний він
Пришле з холодним вітерцем..
І рідний звук перед кінцем
Ізнов моїх торкнеться вух!
І я гадатиму, що друг
Чи брат в сердечному дбанні
Втирає смертний піт мені
З обличчя і співа пісень
Про край, омріяний лишень...
Я з тою мрією засну,
Й нікого я не прокляну".